

Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller¹

Digital Parenting and Changing Roles

Işıl KABAKÇI YURDAKUL*

Anadolu Üniversitesi

Onur DÖNMEZ **

Anadolu Üniversitesi

Fatih YAMAN***

Anadolu Üniversitesi

Hatice Ferhan ODABAŞI****

Anadolu Üniversitesi

Özet

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte bu teknolojiler hayatın pek çok alanıyla bütünleşmeye başlamıştır. Yaşamın bütün alanlarına çeşitli kolaylıklar sunmuştur. Bu bütünleşme süreci, özellikle bu teknolojileri çocukların, ebeveynlerinden daha hızlı bir şekilde kullanmaya ve uyum sağlamaya başlamaları ile çocuklar açısından çeşitli olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Türkiye’de bilgisayar ve İnternet hemen hemen bütün evlerde kullanılmaya başlamıştır. Çocuklarını dışarıda oyun oynarken merak eden ebeveynler, artık evlerinde de çocuklarını merak etmektedirler. Tüm bu gelişmelerden dolayı ebeveynlik kavramı farklı boyutlar kazanmış ve ebeveyn rolleri de değişmiştir. Ebeveynler artık dijital ebeveyn, İnternet ebeveyni ya da çevrimiçi ebeveyn olmak durumundadır. Bu çalışmada dijital ebeveynlik kavramı ele alınmış, dijital ebeveynlik kavramı tanımlanmış ve dijital ebeveynlere ait roller belirlenmiştir. Bu rollere bağlı olarak uygulamaya ve gelecekte yapılacak çalışmalara yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Dijital ebeveynlik, İnternet ebeveynliği, çevrimiçi ebeveynlik, dijital ebeveynlik rolleri

Abstract

Information and communication technologies are developing rapidly. Developing technologies are integrated in many fields of life. This situation facilitated almost all fields of life. Owing to integration process, children’s technology use and adaption is easy compare to their parents. But technology use and adaption brings several disadvantages for children. Computer and the Internet have been used nearly all home in about last five

* Doç.Dr.,Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü ,isilk@anadolu.edu.tr

** Arş. Gör. ,Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, onurdonmez@anadolu.edu.tr

*** Arş. Gör. ,Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, fatihyaman@anadolu.edu.tr

**** Prof. Dr. , Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, fodabasi@anadolu.edu.tr

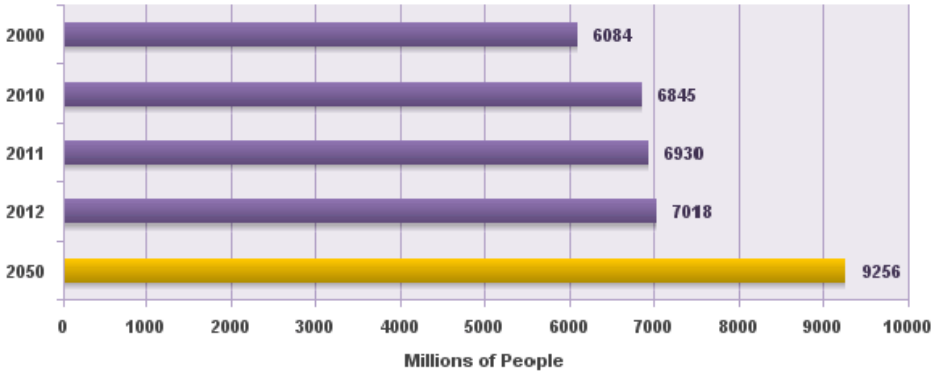
¹ Bu makalenin kısa bir özeti 4-6 Ekim 2012 tarihlerinde Gaziantep Üniversitesi’nde gerçekleştirilen 6. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu’nda sunulmuştur.

years. Parents who were worried about their children when they played outside are worried about their children when they are on net at home. Due to these developments, parenting notion has gain new different dimensions and parenting roles are changed. Parents should now be digital parent, the Internet Parent or online parent. In this paper Digital Parenting is examined and described in addition to thisdigital parenting roles are determined. Based on these roles recommendations are presented for future studies and practices.

Keywords: Digital Parenting, Internet Parenting, Online Parenting, Digital Parenting Roles

Giriş

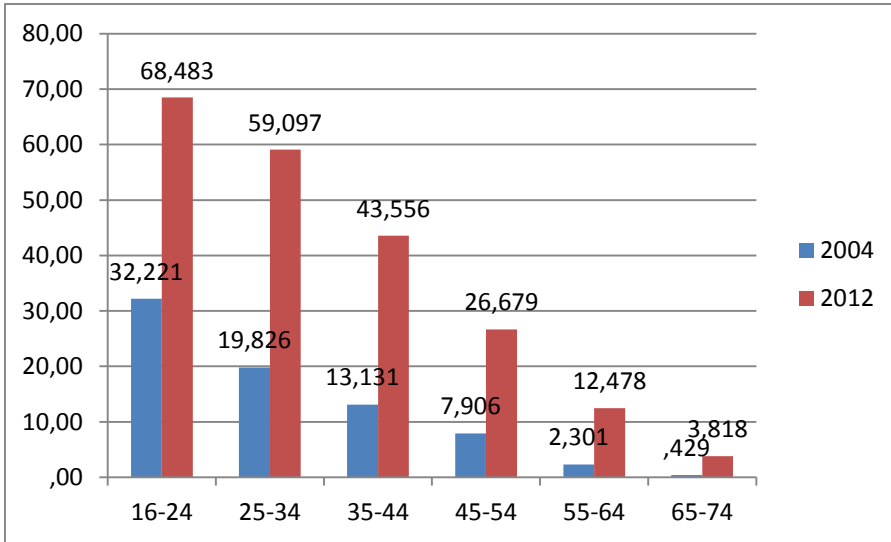
Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ve kökten değişimler sonucu İnternet teknolojileri bireylerin günlük yaşantılarının bir katmanı haline gelmiştir. Artık bireyler hemen hemen her gün İnternet'te farklı sayfaları ziyaret ederek İnternet'in sağlamış olduğu iletişim, eğlence, bilgi edinme, alışveriş gibi farklı olanaklardan faydalanmaktadırlar. İnternet'te bulunan alan adlarının arttığı gibi dünyada İnternet'e olan ilgi de artmaktadır. Şekil 1'de görüldüğü gibi 2000 yılı ile 2012 yılı arasında dünyada İnternet kullanımının düzenli olarak bir artış gösterdiği görülmektedir (Internetworldstats, 2012). 2000-2012 yılları arasındaki artıştan yola çıkılarak 2050 yılında dünyadaki İnternet kullanıcılarının tahmini rakamına ulaşılabilmektedir.

Şekil 1. Dünya nüfusunun internet kullanımı

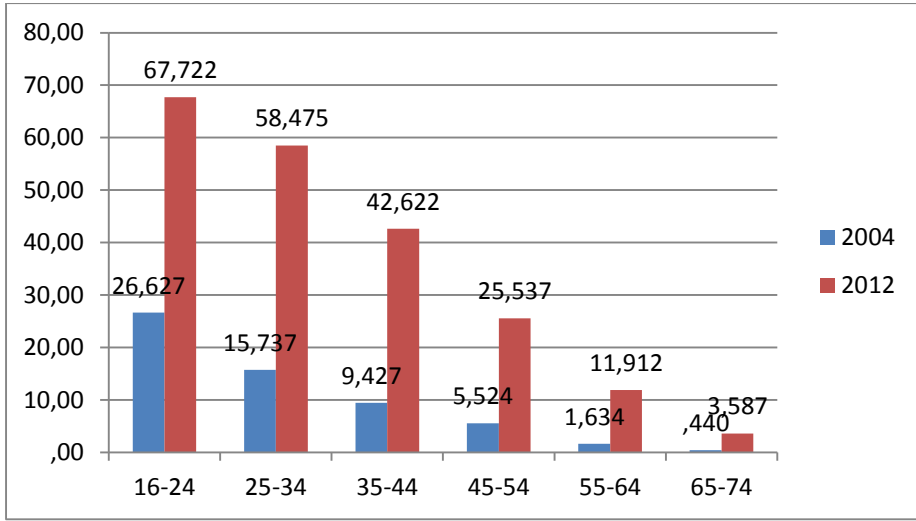
30 Haziran 2012 tarihinde son güncellemesi yapılan verilere bakıldığında 2000 yılı ile 2012 yılı arasında İnternet kullanımının artışı görülmektedir. Dünyada İnternet kullanımı bu şekilde hızlı bir artış gösterirken durum Türkiye için de geçerlidir. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de yaygınlaşmaya başlayan İnternet ağı ile bireylerin İnternet'e erişimleri kolaylaşmıştır. Ayrıca, yine 30 Haziran 2012 tarihinde yayınlanan verilere göre Türkiye'de İnternet kullanan kullanıcı sayısının 36.455.000 kişi olduğu belirtilmektedir (Internetworldstats, 2012).

Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Araştırma Projesi (AÇÇAP) (EU Kids) (2010)'ne göre İnternet kullanmaya başlama yaşı 10 yaşına kadar gerilemiştir. Odabaşı, Kabakçı ve Çoklar (2007), İnternet kullanıcılarının % 44'ü İnternet kafelerden, % 41'i evlerinden ve geri kalanı işyerlerinden İnternet'e ulaştıkları ve öğrencilerin ise en çok İnternet kafeleri kullandıklarını belirtmektedir. Önceki yıllarda İnternet'e ulaşılabilen yerlerin çoğunlukla İnternet kafeler olduğu görülmesine rağmen Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2012) tarafından yayınlanan son raporla birlikte bu durumun değiştiği görülmektedir. 2012 yılı ilk üç ayında (Ocak-Mart 2012) 16-74 yaş grubu İnternet kullanan bireylerin %70'i İnternet'i evde kullanmış olup, bunu %33,8 ile işyeri, %17,8 ile arkadaş, akraba vb. evi %16 ile İnternet kafe, %7,2 ile eğitim alınan yer, %5,9 ile kablosuz bağlantının yapılabildiği yerler takip etmektedir. Kablosuz bağlantının sağladığı avantaj ile İnternet'e erişim yerden bağımsız hale gelmiştir. Son yıllarda mobil teknolojilerin giderek artan oranlarla İnternet erişimi ortamı haline geldiği gözlenmektedir. Yine aynı raporda İnternet kullanan bireylerin ev ve işyeri dışında İnternet'e kablosuz olarak bağlanmak için %23,7'si cep telefonu veya akıllı telefon, %15,6'sı dizüstü bilgisayar (notebook veya netbook), %1,3'ü ise dokunmatik ekranlı tablet bilgisayar kullandığı görülmektedir. Şekil 2 ve Şekil 3'te Ağustos 2012 tarihinde TÜİK tarafından yayınlanan son üç aya (Mayıs-Haziran-Temmuz) ilişkin bireylerin yaş grubuna göre bilgisayar ve İnternet kullanım oranları görülmektedir.

Şekil 2. 2012 Mayıs-Haziran-Temmuz ayları içinde bireylerin yaş grubuna göre bilgisayar kullanım oranları (%)

Şekil 2'de 2004 yılındaki bilgisayar kullanımı ile 2012 yılındaki bilgisayar kullanımı arasında çok büyük farklılık olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde ebeveynlik yaşında olabilecek bireylerin de 2004 yılındaki bilgisayar kullanımları ile 2012 yılındaki bilgisayar kullanım oranları arasındaki farklılık göze çarpmaktadır.

Şekil 3. 2012 Mayıs-Haziran-Temmuz ayları içinde bireylerin yaş grubuna göre internet kullanım oranları (%)

Şekil 2'deki verilere paralel olarak Şekil 3'te de 2004 yılındaki İnternet kullanımı ile 2012 yılındaki ve İnternet kullanım oranları arasındaki farklılık göze çarpmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde hızlı bir gelişim ve değişim yaşanmaktadır. Yaşanan gelişmeler büyük kitleler tarafından hızlı bir şekilde benimsenmekte ve kullanılmaktadır. Kullanılan bu teknolojilerin olumlu yanlarının yanı sıra olumsuz yanlarının da bulunduğu değişimin hızına paralel olarak göz ardı edilmektedir. Livingston ve Helsper (2009), İnternet'in genç insanlara fırsatlar sunması beklenirken riskleri de beraberinde getirdiğini yaptıkları çalışmalarında vurgulamaktadırlar. Yine aynı şekilde Sharples, Graber, Harrison ve Logan (2009), sosyal İnternet vasıtası ile yetişkinlerin, çocukları suistimal edebileceğinden, taciz edebileceğinden bahsetmektedir. Valcke, Schellens, Van Keer, ve Gerarts (2008) da gelecekte evde İnternet kullanım seviyesinin yüksek olması beklendiğinden ve bu beklentinin de güvensiz İnternet kullanımının açık kanıtı olacağını dile getirmektedirler. Aslında Prensky (2001)'in tabiri ile dijital yerli olarak görülen çocukların risk çocukları (risk kids) (Kuiper, 2006) olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Alanyazın incelendiğinde risk çocukları diye ifade edilebilecek topluluk için çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Valcke, Bonte, De Wever ve Rots (2010) yaptıkları çalışmada İnternet ebeveynlik stili (Internet Parenting Style) açısından hareket ederek İnternet ebeveynlik stili ile çocukların İnternet kullanımları arasındaki ilişkiye bakmıştır. Lou, Shih, Liu, Guo ve Tseng (2010), 6. sınıf öğrencilerinin ebeveynlerinin internet okuryazarlığını ve ebeveynlik stillerini araştırmak için internet ebeveynliği anketini kullanmışlardır. Çalışmada, öğrencilerin ebeveynlerinin internet kullanımı, internet stili, internet okuryazarlığı ve internet ebeveynliği davranışları arasında belirli bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Rode (2009) yaptığı çalışmada ev içi mahremiyet

ve güvenlik konularında çocukların ve ebeveynlerin etnografik bakışlarını tanımlamıştır. Livingston ve Helsper (2008) yaptıkları çalışmada ergenlerin çevrimiçi becerilerine bağlı İnternet okuryazarlıkları ölçümünü incelemiştir. Sharples, Graber, Harrison ve Logan (2008) sosyal ağlar, medya yaratıcılığı ve okulda ve evde çalışmalarda güvenlik tutumu için araştırma yapmışlardır. Eastin, Greenberg ve Hofschire (2006) yaptıkları çalışmada ebeveynlik tarzı ve evde İnternet'e ulaşma seviyesinin etkisini incelemişlerdir. Bu çalışmaların temel paydaşının ebeveynler üzerine odaklanması, İnternet teknolojileri ile dijitalleşen dünyada "dijital ebeveyn" kavramını ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmanın amacı, dijital ebeveyn kavramının tanımlanması, boyutlarının tartışılması ve buna bağlı olarak dijital ebeveynlik rollerinin irdelenmesidir. Kuramsal boyutta oluşturulan bu çalışmada kültürel bağlama uygun olarak ebeveyn rolleri belirli boyutlar altında açıklanarak, uygulamaya ve gelecekte yapılacak araştırmalara ilişkin çeşitli öneriler sunulmuştur.

Dijital Dünya ve Çocuk

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin günlük hayata ve hayatın her alanına girmesi ile birlikte dijital bir dünya oluşmaya başlamıştır. Hayatla bütünleşen teknolojiler sayesinde İnternet üzerinden alışveriş yapılabilen, banka hesapları kontrol edilebilen, video konferans yöntemleri ile görüşmeler, toplantılar yapılabilen, çok uzaktaki bireylerle iletişime geçilebilmektedir. Sanal ortamda yapılan bu gibi davranışlarla dijital dünya oluşturulmaktadır. Bu dijital dünya içerisinde bireyler, her türden bilgiye ulaşabilmekte, bu bilgileri kullanıp paylaşabilmekte ve yeni bilgiler üretebilmektedirler. İnternet teknolojileri sadece ebeveynlere yönelik ortamlar değildir. Aynı zamanda çocuklar için de uygun ortamlardır. İnternet'in çocuk ve ergenler için olumlu ve olumsuz yanları bulunmaktadır. Milyonlarca alan adının ve bu alan adlarının barındırdığı milyarları bulan sayfaların bulunduğu bu iletişim ve haberleşme ağı içerisinde birçok olumlu gelişmeyle birlikte olumsuzluklar da hayatımızda bulunmaktadır (Bayzan, 2009).

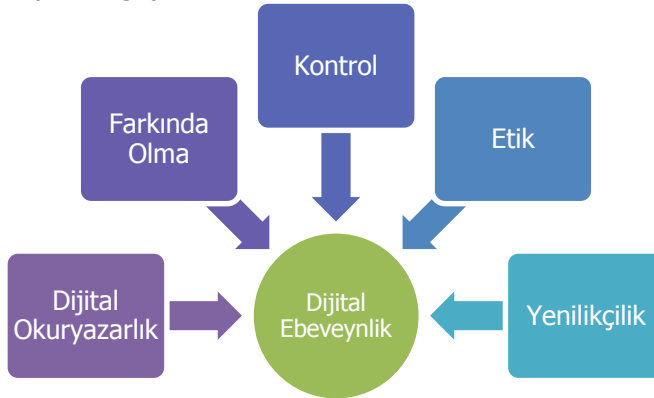
İnternet'in ve dijital ortamların olumlu yönlerinin yanı sıra olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Bu olumsuzlukların farkında olamayacak çocukların bu ortamlarda dikkatli olması için ebeveynlere büyük görev düşmektedir. Dijital çağın getirdiği olanaklarla birlikte ebeveynlerin rolleri de değişmektedir.

Dijital Ebeveynlik

Ebeveyn, bireyi biyolojik olarak yetiştirmenin yanı sıra duyuşsal, sosyal ve eğitimsel gelişiminden de sorumlu olan anne, baba ya da aile büyüğü olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan hareketle çocukların buldukları ya da karşılaştıkları tüm ortamlar ebeveynlere farklı roller yükleyebilmektedir. Teknolojideki gelişmelerle birlikte dijital dünyaya henüz hazır olmayan çocuk ve ergenler karşılaştıkları karmaşık bilgileri nasıl değerlendireceklerini bilememektedir. Ebeveynlerin görevi çocuğa sadece bilgisayar ve İnternet gibi ortamları tanıtmak ve bu ortamlara erişimlerini sağlamak olarak tanımlanamaz (Canbek ve Sarioğlu, 2007).Ebeveynlerin dijital çağa uygun olarak sorumlulukları da değişmektedir. Ebeveynler, çocuklarına yabancılarla konuşmamayı, eğer evde yalnızlarsa kapıyı

yabancılara açmamayı, bilinmeyen kişilere telefonda bilgi vermemeyi öğretirler. Hatta çoğu aile, çocuklarının gittikleri yeri, oyun oynadıkları çocukları ve televizyonda izledikleri programları, okudukları dergi ve kitapları da denetlerler. Ancak, çoğu aile, çocuklar için dış dünya kadar endişe verici olan sanal dünyada gezinirken çocuklarını denetlemeleri ve rehberlik sağlamaları gerektiğinin farkında değildirler. İnternet'te çocukların kontrolsüz bir şekilde bırakılmaması oldukça tehlikeli sonuçlara maruz kalmamak için gereklidir. (Canbek ve Sarıoğlu 2007; Odabaşı, Kabakçı ve Çoklar 2007). Evinde İnternet kullanan çocuklara İnternet'in etkisini çalışmak için İnternet ebeveynliği (Internet Parenting) tanımlanmıştır (Valcke, Bonte, De Wever ve Rots 2010). Ebeveynlerin, çocuklarını fiziksel alanlardaki olumsuzlukların yanı sıra dijital ortamlarda da koruması gerekmektedir. Bu bağlamda sözü edilen rollerin dijital ebeveynlik kavramına işaret ettiği söylenebilir.

AÇÇAP (2010) araştırmasında çocukların, İnternet kullanımı sırasında karşılaştıkları olumsuz durumlarla ilgili ebeveynlerinin yerine arkadaşlarını tercih ederek arkadaşlarından yardım alma eğiliminde oldukları görülmüştür. Sonck, Livingstone, Sonia, Kuiper, Haan (2011) yaptıkları çalışmada "ben ailemden daha iyi İnternet biliyorum" sorusuna 9-12 yaş grubundaki erkeklerden %48'i, kadınlardan %52'si doğru değil derken 13-16 yaş grubundaki erkeklerden %52'si, kadınlardan %48'i çok doğru demiştir. Arkadaşlarından yardım alan bireylerin, ebeveynlerinin bilgisinin eksik olduğu yönündeki kanılarından kaynaklandığını bu çalışma vasıtası ile söylemek mümkündür. Çocukların, ebeveynleri yerine arkadaşlarını tercih etmemeleri için ebeveynler dijital çağda dijital ebeveynlik rollerine sahip olmalı. Dijital ebeveyn; dijital çağın gereksinimlerine göre hareket eden, temel düzeyde dijital araçlara hâkim, uçsuz bucaksız bir ortam olan dijital ortamlardaki olanakların farkında olan ve çocuğunu bu ortamlardaki risklere karşı koruyabilen, kişi haklarına gerçek hayatta saygı duyulması gerektiği gibi sanal ortamda da aynı şekilde davranılması gerektiğini çocuğuna aşıl原因 ve teknolojik gelişmelere kendini kapatmayan bireydir. Bu tanımdan yola çıkarak dijital ebeveynlere ait oluşturulan roller Şekil 4'te yer aldığı şekilde sınıflandırılmıştır.

Şekil 4: Dijital Ebeveyne ait roller

Şekil 4'te yer aldığı gibi dijital ebeveynlik rolleri alanyazına dayalı olarak dijital okuryazarlık, farkında olma, kontrol, etik ve yenilikçilik boyutlarında toplanmıştır. İlgili alt başlıklarda bu rollere ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

Dijital okuryazarlık

Okuryazarlık terimine teknolojik gelişmelerle birlikte farklı terimler eklenmiştir. Dijital okuryazarlık bunlardan birisidir. Park (2011) yaptığı çalışmada dijital okuryazarlığın üç boyutunu araştırmıştır. Bunlar İnternet'in teknik açı ile bilinirliği, yaygın geleneksel uygulamaların farkındalığı ve yeni gizlilik politikalarının bilinirliğidir. Yapılan bu çalışma ile dijital okuryazarlık için sadece teknolojik araçları kullanabilme becerisidir demek yanlış olacaktır. Yeniliklerin bilinirliği de dijital okuryazarlık boyutlarındanadır. Dijital okuryazarlığa yönelik Lankshear ve Knobel (2006) kültürel okuryazarlık, eleştirel okuryazarlık, teknoloji okuryazarlık ve ileri seviyede okuryazarlık diye dört sınıflandırma yapmıştır. Livingstone (2008) da okuryazarlık kavramının üç ögesi olduğunu belirtmektedir. Birinci öge olarak okuryazarlığın bir bilme biçimi olduğu, İnternet'le ilgili olarak da teknolojinin veya metnin bilinmesi gerektiği belirtiliyor. İkinci öge olarak okuryazarlığın bireysel beceriler ve toplumsal pratikleri bağlayan, bilmenin yerleştirilmiş bir biçimi olduğu belirtiliyor. Son öge olan üçüncü ögede ise okuryazarlığın neyin kültürel olarak kural, neyin onaylanmayan olduğu bilgisini kapsayan kültürel olarak düzenlenmiş yetkinlikler dizgesidir.

Türkiye'de dijital araçların kullanımının tarihi pek eskiye dayanmadığı için ebeveynler ile çocuklarının dijital araçları kullanma becerileri arasında çok büyük farklılıklar bulunmaktadır. AÇÇAP (2010)'ın yaptığı araştırmanın Türkiye sonuçlarına göre çocukların (%78) ebeveynlerinden daha fazla bilgiye sahip oldukları belirtilmiştir. Şekil 2 ve Şekil 3 bu ifadeyi doğrular niteliktedir. Böylesi bir durum sadece Türkiye için geçerli değildir. Sharples, Graber, Harrison ve Logant (2008) yaptıkları çalışmada 121 ebeveyne anket uygulamış ve teknolojiyi çocuklarından iyi bildiğini söyleyen ebeveynlerin oranının sadece %13 olduğunu gözlemlemişlerdir. Dijital yerli çocuklara sahip olan ebeveynlerin, dijital ebeveyn olabilmeleri için aşağıdaki dijital okuryazarlık özelliklerine sahip olmaları öngörülmektedir:

- Temel seviyede teknoloji kullanım becerisine sahip olma.
- Teknoloji ile ilgili yaşadıkları sorunlara toleranslı olma.
- İnterneti teknik açı ile bilme becerisine sahip olma.
- Yenilikleri takip etme isteğine sahip olma.
- Bilgi ve iletişim teknolojilerinde gizlilik politikaları bilgisine sahip olma.

Dijital okuryazar olan bir birey İnternet'te bulunan olumsuz içeriklerin farkına varabilen bir birey olmalıdır. Bu nedenle dijital ebeveynlik rollerinden olan farkında olma rolü önemlidir.

Farkında olma

Gelişmekte olan ülkelerde İnternet kullanımı ev aktivitelerinin temelidir (Valcke, Bonte, De Wever ve Rots, 2010). Böylesi bir durumun Valcke, Schellens, Van Keer ve Gerarts (2008) yaptıkları çalışmalarında güvensiz İnternet

kullanımının kanıtı olabileceğini belirtmektedirler. Türkiye’de gelişmekte olan bir ülke olduğu için ev aktivitelerinin başında İnternet teknolojileri yer almaktadır. Bu nedenle çocuklarıyla birlikte evlerinde vakit geçiren ebeveynlere büyük görev düşmektedir. Ebeveynler, çevrimiçi risklerin ve olanakların farkında olmalıdır. AÇÇAP (2010) tarafından çevrimiçi olanaklar ve riskler aşağıdaki gibi belirtilmiştir. Çevrimiçi olanaklar; küresel enformasyona erişim, eğitim kaynakları, eski ve yeni arkadaşlar için toplumsal ağlar, eğlence, oyunlar, kullanıcı tarafından yaratılmış içerik üretimi, yurttaş katılımı / politik katılım, kimliğin ifadesinde mahremiyet, topluluklarla bağlar / aktivizm, teknoloji uzmanlığı ve okuryazarlığı, kariyer gelişimi veya istihdam, kişisel / sağlık / cinselliğe dönük tavsiye, uzman grupları ve fan siteleri, uzaktakilerle deneyim paylaşımı olarak belirlenirken; Çevrimiçi riskler ise; yasadışı içerik, pedofiller, sahte damatlar, yabancılar, aşırı veya cinsel şiddet, diğer zararlı veya saldırgan içerikler, ırkçı / nefret söylemi aktiviteler, reklam / ticari ikna, taraflı / yanlış enformasyon (tavsiye, sağlık), kişisel bilginin istismarı, siber kabadayılık, taciz, kumar, finansal suçlar, kendine zarar (intihar, anoreksiya, vd.), mahremiyetin ihlali, yasadışı aktiviteler (örneğin korsanlık, izinsiz dosya yükleme) olarak belirlenmiştir.

Flash Eurobarometer (FE) (2008)’ın yaptığı çalışmada ebeveynlerin çevrimiçi riskler hakkında farkındalıkları belirtilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre: (1) ebeveynlerin (%65) gözündeki en büyük risk İnternette cinsel içerikli resimleri çocuklarının görebilmeleridir. Bu ebeveynler içerisinde çok endişeli olanların oranı %45’tir, (2) uygunsuz içerikler açısından ebeveynler, çocuklarının çevrimiçi kurban olabilmeleri (%60) hakkında çok endişeliler; diğerleri çocuklarının diğer çocuklar tarafından çevrimiçi zorbalığa (%54) maruz kalabileceği veya diğerleri mobil telefon bağlantıları üzerinden çevrimiçi zorba olabileceği (%49) konusunda endişeliler, (3) ebeveynler, çocuğu İnternet kullandığında kişisel veya özel bilgileri açığa çıkarmasında az endişeli; sadece dörtte biri çok endişeli ve %21’i daha endişeli, (4) İnternet’i kendisi kullanamayan fakat çocuklarının kullandığını söyleyen ebeveynler, çocuğunun İnternet ve mobil telefon kullandığında risklerle karşılaştığı hakkında çok endişeliler.

Dijital ebeveynler, dijital olanakların olumsuz yönlerinin farkında olmak için aşağıdaki özelliklere sahip olması gerektiği söylenebilir.

- Çevrimiçi ortamlardaki olumsuzlukları fark etme.
- Çevrimiçi ortamlardaki risklerin farkında olma.
- İnternet bağımlılığını fark etme.
- Tehlike sinyallerini fark etme.
- Çocuğun bilgisayarda ya da İnternet’te ne yaptığını ayırt etme.

Dijital ebeveyn internetteki içeriklerin olumsuz yönlerinin farkında olduğu anda artık çocuğunu o olumsuz ortamdan korumak isteyecektir. Tam da bu noktada dijital ebeveynin belirlenmiş olan kontrol rolü devreye girmektedir.

Kontrol

Ebeveynler, çocuklarını uçsuz bucaksız bir ortamda buldukları zaman kontrol edebilmelidirler. Çevrimiçi ortamlara erişimin ve kullanımın kolaylaşması çevrimiçi risklerin de artmasına yol açmıştır. Yaşanan olumsuzluklara rağmen, riskleri azaltmak için çeşitli stratejiler ve yöntemler uygulanırken çocukların çevrimiçi fırsatları azaltılmamalı, onların belli düzeydeki risklerle mücadele edebilmeyi öğrenme olanakları sınırlandırılmamalıdır (Çelen, Çelik ve Seferoğlu, 2011). Ebeveynler, çocukların çevrimiçi ortamlarda istenmedik durumlarla karşılaşmalarını için güvenliği sağlayacak birincil derecede sorumlu kişilerdir.

AÇÇAP (2010)'ın sonuçlarına göre; İnternet kullanım oranı düşük olsa da, ebeveynlerin %72'den fazlası, çocuklarının İnternet'te karşılaştıkları rahatsız edici durumlarda çocuklarına yardım edebilecekleri konusunda kendilerine güvenmektedirler. Ayrıca, ebeveynlerin çoğu (%60) çocuklarına İnternet'i güvenli kullanma yolları hakkında tavsiyede bulduklarını ve %56'sı çocuklarının zorlandığı durumlarda İnternet'te bir şey bulma ya da yapma konusunda yardım ettiğini belirtmiştir. Yapılan çalışmada ebeveynlerin, çocukları İnternet'te işlem yaparken onlara yardım edebilecekleri konusunda kendilerine güvendikleri görülmektedir. Fakat Sonck, Livingstone, Kuiper ve de Haan (2011)'in yaptıkları çalışmada "ben ailemden daha iyi İnternet biliyorum" sorusuna 9-12 yaş grubundaki erkeklerin %48'i, kızların %52'si doğru değil derken 13-16 yaş grubundaki erkeklerin %52'si, kızların %48'i çok doğru demiştir. Burada yaşla birlikte özyeterlik olgusunun da değiştiği görülmektedir.

Odabaşı (2005), İnternet'in kullanımı ile ilgili ilköğretim düzeyindeki çocukların ailelerinin görüşlerini belirlemek için yaptığı çalışmada, ailelerin güvenlik konusundan habersiz olmakla birlikte, İnternet'i ekonomik bir ortam olarak gördüklerine ve İnternet'in akademik başarıyı artırdığına ve çağdaş yaşamın bir gerekliliği olduğuna inandıkları sonuçlarına ulaşmıştır. Araştırmanın bir diğer önemli sonucu ise, ebeveynlerin İnternet'in aile ilişkilerini olumsuz etkilediğine inanmadıklarıdır. Magid (2003), ebeveynlerin, çocuklarının çevrimiçi bilgisayar kullanımı ile ilgili dikkat etmeleri gereken hususları aşağıdaki gibi belirtmiştir:

- Kişisel bilgiler hiç kimseye paylaşılmamalı; çocuğunuzun fotoğrafı hiç bir İnternet sitesine veya haber grubuna göndermemeli.
- Çocuğun kullanacağı İnternet ortamı ve İnternet servisleri hakkında bilgi edinilmeli.
- İzin alınmadan İnternet üzerinde tanışılan bir kişi ile yüz yüze görüşme yapılmayacağını çocuğa anlatılmalı.
- Müstehcen, kavgacı, tehditkâr veya sizi rahatsız eden hiç bir mesaja cevap verilmemeli; bu tür bir mesaj alındığında, bu mesaj İnternet Servis Sağlayıcısına iletilmeli ve yardımları istenmeli.
- Çocuğunuza bilmediği kişilerden aldığı epostaların içinde yer alan bağlantıları tıklamaması gerektiğini anlatılmalı.
- Çevrimiçi ortamda insanların belirttikleri gibi olmayacakları unutulmamalı ve bu konuda çocuğunuz bilinçlendirilmeli.

- Çevrimiçi ortamlarda okunulan veya karşılaşılan şeylerin doğru olamayabileceği unutulmamalı. Kulağa ve akla çok iyi gelebilen bilgi ve öneriler hatalı ve yanıltıcı olabilir.
- Çocuğunuzla beraber, bilgisayar ve İnternet kullanımı ile ilgili makul kuralların olduğu bir liste hazırlanmalı. Bu liste bilgisayarın yakınında her zaman görülebilecek bir yere asılmalı. Çocuğunuzun bu kurallara uyup uymadığı kontrol edilmeli.
- Mümkünse çocuğunuzun kullandığı bilgisayar çocuk odası yerine salon veya oturma odasına konulmalı.
- Çocuğunuzun "çevrimiçi arkadaşları" normal arkadaşlarında yapılan takip gibi takip edilmeli.

FE (2008)'nin "Çocuklar için güvenli İnternet" amacıyla yaptıkları çalışmanın örneğini 27 adet Avrupa Birliği ülkesinden rastgele seçilen 6-17 yaş arasındaki yaklaşık 12.750 çocuk oluşturmaktadır. Çalışmanın bulgular kısmında ebeveynlerin çocukları İnternet kullanırken çeşitli kurallar koydukları, bilgisayara filtreleme ya da izleme yazılımları kurdukları ve bazı ebeveynlerin e-posta ve İnternet Messenger gibi programlara izin vermedikleri belirtilmektedir. Dijital ebeveynlerin kontrol aşamasında aşağıdaki özelliklere sahip olmaları gerektiği söylenebilir.

- Çocuklarını uçsuz bucaksız bir ortamda yalnız bırakmama.
- Filtre programları gibi yazılımları kullanma.
- Kılavuz hazırlama (Çocuğın ne zaman ve ne kadar İnternet ya da bilgisayar kullanabileceğine yönelik).
- Eğlenceye katılma (Facebook, vb. sosyal ortamlarda hesap açma ve çocuğu arkadaş olarak ekleme gibi.)
- Verilen sözü yerine getirme (Konulan kurallara uyma).

İnternette bulunan olumsuz içeriklerden çocuğunu korumak isteyen dijital ebeveyn bunları yaparken internette bulunan içeriklere de saygılı olmalı ve o içeriklerin hak sahiplerini de göz önünde bulundurmalı ve çocuğuna da bu kurallara dikkat etmesini aşılmalıdır. Bu kurallar etik kurallar diye belirlenmiş kurallardır.

Etik

Teknolojik araçlar insan yaşamını kolaylaştırmaya başlasa da olumsuz sayılabilecek birçok yeni davranışın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu olumsuz davranışları Mason (1986) etik sorunlar olarak ele almıştır ve etik sorunları dört ana başlık altında incelemiştir. Bu etik sorunları PAPA kelimesinin ilk harflerinden oluşan Fikri Mülkiyet (Privacy), Erişim (Accessibility), Gizlilik (Property) ve Doğruluk (Accuracy) olarak belirlemiştir. Mason (1986), Fikri Mülkiyeti; Bilgi kime aittir? Bilginin değişimi için gereken ücret nedir? Bilgi iletişiminin sağlandığı kanallar kime aittir? Ayrılan bu kaynaklara nasıl erişilebilir? sorularını sorarak başlamıştır. Mason (1986), Doğruluğu; bilginin doğruluğunun önemini, Bilginin doğruluğundan, güvenilirliğinden ve gerçekliğinden kim sorumludur? Benzer olarak bilgi içerisindeki hatalar için kim sorumlu tutulacak ve

yaralı taraflar nasıl bütünleştirilecektir? sorularıyla ifade etmiştir. Mason (1986), Gizliliği; bilginin sahibi kim? Bilginin değişimi için adil ve uygun fiyat nedir? Bilgi iletim kanallarının sahibi kimdir? Tahsis edilen sınırlı kaynaklara erişim nasıl olacak? sorusuyla ifade etmiştir. Mason (1986), Erişimi; hangi bilgilere hangi şartlar ve önlemler altında hak veya ayrıcalıklara sahip kişi veya kuruluş vardır? Sorusuyla ifade etmiştir.

Alanyazın incelendiğinde ebeveynlerin etik açıdan dikkat ettikleri konulara yer verilmemiştir. Sadece FE (2008)'nin "Çocuklar için güvenli İnternet" amacıyla yaptıkları çalışmada ebeveynlerin (%38) müzik ve film indirmeye izin vermedikleri bulgusu yer almaktadır. Yeni teknolojiler her ne kadar yaşam şartlarını artırsa da bu teknolojileri kötü amaçlar için kullanıp kendine fayda sağlamak isteyen insanlar da artmaktadır. Bu gibi olumsuz davranışları yapmamak için dijital ebeveynler aşağıda belirtilen özelliklere sahip olmaları ileri sürülebilir:

- Fikri Mülkiyete saygılı olma.
- Ulaştığı bilginin güvenliğini araştırma.
- Erişilen bilgilerin hak sahiplerinin isteğine uygun davranma.

Dijital ebeveynler, dijital okuryazarlık, farkında olma, kontrol ve etik gibi rollerin yanı sıra yenilikçilik olarak belirlenen role de sahip olmalıdır.

Yenilikçilik

Rogers (1995), yenilik kavramını bir birey, grup ya da toplum tarafından yeni olarak algılanan bir fikir, uygulama ya da obje olarak tanımlarken; yenilikçiliği bireylerin veya kurumların herhangi bir yeniliği diğerlerine göre daha önce benimseme derecesi olarak tanımlamıştır. Yani yenilikçilik yeni ve farklı olan şeylere yönelik tepkidir. Yeniliklere olan ilginin eğitim seviyesi ile ilişkili olduğunu Arnas Aktaş (2005)'ın yaptığı çalışmada görülmektedir. Arnas Aktaş (2005) yaptığı çalışma sonucunda ebeveynlerin eğitim düzeyleri arttıkça evde bulunan elektronik cihazların sayısının arttığı bilgisine ulaşmıştır. Dijital ebeveynlerin sahip olması gereken dijital özellikler şu şekilde belirtilebilir:

- Yeniliklere karşı ilgili olma.
- Yenilikleri öğrenme çabasında olma.
- Yenilikleri güncel olarak takip etme isteğinde olma.
- Yeniliklerin olumlu olumsuz yönlerinin farkında olma.

Sonuç

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte insan hayatı bir yandan kolaylaşırken diğer yandan da bu kolaylaşmanın olumsuz bir sonucu olarak bazı risklerle karşı karşıya kalınmaktadır. Yapılan çalışmalarda da İnternet kullanımı ve güvenli İnternet kullanımı algı ve davranışları gibi boyutlar incelenmiştir. Karşılaşılan risklerin ne boyutta olabileceğini yetişkin insanlar fark edebilirken çocuklar risklerin boyutlarını fark edemezler. Bu risklerden en çok etkilenen bireyler gerekli İnternet okuryazarlığını ve e-olgunluğu henüz edinmemiş

olmaları ile çocuklardır. Bu nedenle ebeveynler de çocuklarının çevrimiçi zorbalığa maruz kalabileceklerinden, uygun olmayan yetişkinlerle iletişim kurabileceklerinden, uygun olmayan içeriklere maruz kalabileceklerinden, izin verilmeyen sitelere girebileceklerinden ve vb. durumlardan endişeleniyorlar. Riskler ve fırsatlar konusunda son derece hassas bir denge söz konusudur. Fırsatları arttırma çabaları riskleri arttırırken, riskleri engelleme çabaları da fırsatlara erişimi kısıtlamaktadır. Bununla birlikte İnternet'in sağlayabileceği eğitsel ve psikolojik faydalar, potansiyel risklere ağır basmaktadır. Bu nedenle çocukların çevrimiçi deneyimlerini dikkate alan titiz bir dengeleme yapılması önemlidir. Bu nedenle ebeveynlerden dijital çağın risklerinden çocuklarını korumak için dijital çağın gereksinimlerine göre değişen rollerinin sorumluluklarını yerine getirmeleri beklenmektedir. Dijital okuryazarlık, farkında olma, kontrol, etik ve yenilikçilik olarak belirlenen rollere uygun şekilde ebeveynler çocuklarını çevrimiçi ortamlardaki risklerden koruyabilirler.

Bu çalışmada, alanyazında bulunan İnternet ebeveynliği (İnternet Parenting), çevrimiçi ebeveynlik (Online Parenting) kavramlarının yanı sıra dijital ebeveynlik kavramı incelenmiştir. Dijital ebeveynlik kavramının tanımının yapıldığı ve dijital ebeveynliğe ait rollerin belirlendiği tarama türü çalışmalar ve deneysel çalışmalar alanda yapılabilecek sonraki çalışmalara ışık tutacaktır. Bu çalışmalarla dijital ebeveynliğe ait farklı rollerin de incelenmesi bu çalışma ile belirlenen dijital ebeveyn rollerine farklı bakış açıları da geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Bayzan, Ş. (2009). *Türkiye ve Dünyada İnternet Yasaklarına, Sansüre ve Zararlı İçeriğe Karşı Yaptırım ve Uygulamalara Genel Bir Bakış*. Akademik Bilişim 2009, 11 - 13 Şubat 2009, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.
- Canbek, G. ve Sarıoğlu, Ş. (2007). Çocukların ve Gençlerin Bilgisayar ve İnternet Güvenliği. *Politeknik Dergisi*, 10(1), 33-39.
- Çelen, F. K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S. S. (2011). *Çocukların İnternet kullanımları ve onları bekleyen çevrim-içi riskler*. XIII. Akademik Bilişim Konferansı (AB11), 2-4 Şubat 2011, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Eastin, M. S., Greenberg, B. S., ve Hofschire, L. (2006). Parenting the internet. *Journal of Communication*, 56, 486-504.
- EU Kids Online (AÇÇAP) II Türkiye (2010). *Avrupa çevrimiçi çocuklar araştırma projesi Türkiye sonuçları*.
- Flash Eurobarometer, (2008). Towards a safer use of the Internet for children in the EU—a parents' perspective. Annex tables and survey details. Flash EB series 248. Survey co-ordinated by Directorate General Communication. The Gallup Organisation, Hungary.
- İnternet World Stats. İnternet usage statistics - The İnternet big picture world İnternet users and population stats. Available at <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> (11 Kasım 2012 Tarihinde erişilmiştir).

- Kuipers, G. (2006). The social construction of digital danger: debating, defusing and inflating the moral dangers of online humor and pornography in the Netherlands and the United States. *New Media & Society*, 8, 379-400.
- Lankshear, C. ve Knobel, M. *New Literacies: Everyday Practices and Classroom Learning*. (Buckingham, GBR: Open University Press: 2006).
- Livingstone, S. (2008). "Internet Literacy: Young People's Negotiation of New Online Opportunities." *Digital Youth, Innovation, and the Unexpected*. Edited by Tara McPherson. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press, 2008. 101-122. doi: 10.1162/dmal.9780262633598.101
- Livingstone, S.ve Helsper, E.J (2009) Balancing opportunities and risks in teenagers' use of the Internet: The role of online skills and family context. *New Media & Society*, 12(2), 309-329.
- Lou, Shi-je; Shih, Ru-Chu; Hung-Tzu Liu;Yuan-Chang Guo veTseng, Kuo-hung(2010, Ekim).*The Influences of the Sixth Graders' Parents' Internet Literacy and Parenting Style on Internet Parenting. The Turkish Online Journal of Educational Technology (TOJET)*, 9(4).
- Magid, L. J., "Child Safety on the Information Highway", National Center for Missing and Exploited Children (NCMEC) broşürü, 2003. <http://www.safekids.com/child-safety-on-the-information-highway/> (17.09.2012).
- Mason, Richard O. (1986) Four Ethical Issues of Information Age, *MIS Quarterly*,10(1), 5-11.
- Odabaşı, H. F. (2005). Parent's Views on the Internet Use, *The Turkish Online Journal of Educational Technology (TOJET)*, 4(1), 38-45.
- Odabaşı H.F., Kabakçı I., Çoklar A.N. (2007). *İnternet, çocuk ve aile*, (2. Baskı). Ankara Nobel Basımevi.
- Park, Y. J. (2011). Digital Literacy and Privacy Behavior Online. *Communication Research*, 40(2), 215-236.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants, part II: do they really think differently? *On the Horizon*, 9(6), 1-9.
- Sharples, M., Graber, R., Harrison, C. ve Logan, K. (2009) E-Safety and Web2.0 for children aged 11-16. *Journal of Computer-Assisted Learning*, 25, 70-84.
- Sonck, N. and Livingstone, Sonia and Kuiper, E. and de Haan, J. (2011) Digital literacy and safety skills. EU Kids Online, London School of Economics & Political Science, London, UK.
- Rode, J. 2009. *Digital parenting: Designing children's safety*. In Proceedings BCS HCI'09, 244-51. New York: ACM Press.
- Rogers, M. E. (1995). *Diffusion of innovations (Fifth Edition)*. New York: Free Press.
- Total World Population Past, Present and Future. (b.t.). <http://www.internetworldstats.com/stats8.htm>, 1 Kasım 2012 tarihinde edinilmiştir.

- TÜİK (2012); "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması Sonuçları", <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8572> Erişim Tarihi: 17.09.2012;
- Valcke, M., Schellens, T., Van Keer, H. ve Gerarts, M. (2008). Primary school children's safe and unsafe use of the Internet at home and at school: An exploratory study. *Computers in Human Behavior*, 23(6), 2838-2850.
- Valcke, M., Bonte, S., DeWever, B. ve Rots, I. (2010). Internet Parenting Styles and the Impact on Internet Use of Primary School Children. *Computers & Education*. 55(2), 454-464.